

13.5.2015 / Seppo Ruotsalainen

TYÖURAEELÄKE – keskeneräinen raakile

Työmarkkinaosapuolten syksyllä 2014 sopimaan eläkeuudistukseen (joka tulee voimaan vuonna 2017) sisältyy eräänä osana niin sanottu työuraeläke. Tämä eläke antaisi 63 vuotta täyttäneelle työntekijälle mahdollisuuden jäädä eläkkeelle ennen vanhuuseläkeikää (ennen 65 vuoden ikää) jos hän on tehnyt vähintään 38 vuotta ”rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavaa työtä” (STM Tiedote 5.5.2015).

Noita molempia mainittuja rajoja (63 vuoden ikää ja 38 vuoden työuraa) on pidettävä hyvin korkeina ja saavutettavuuden kannalta monessa tapauksessa jopa mahdottomina kriteereinä. Esimerkiksi joissakin raskaissa rakennusalan ammateissa on aloja, joilla vain viidennes työntekijöistä on töissä yli 50-vuotiaina.

Keskeisenä kriteerinä työntekijän terveydentila

Eräs arveluttava kohta esityksessä on, että työuraeläkkeen myöntämisperusteet kytkettäisiin työntekijän terveydentilaan eli myöntäminen perustuisi harkintaan kunkin henkilön kohdalla erikseen. Tässä mielessä tuosta eläkkeestä on tulossa eräänlainen työkyvyttömyyseläkkeen korvike ja ajallinen edeltäjä sillä erotuksella, että se olisi määrältään varsinaista työkyvyttömyyseläkettä matalatasoisempi.

Työuraeläkkeenä maksettaisiin työuran aikana karttunut eläke. Toisin kuin työkyvyttömyyseläkkeessä, työuraeläkkeen kokoa määritettäessä ei oteta huomioon alimpaan eläkeikään (käytännössä siis 65 ikävuoteen) jäljellä olevaa aikaa. Alimmassa eläkeiässä (65 v) työuraeläke muuttuu samansuuruiseksi vastaavan vanhuuseläkkeen määrän kanssa.

Kun tiedossa ovat nykyiselle työkyvyttömyyseläkkeelle asetettavat tiukat ehdot, tämä ei lupaa hyvää työuraeläkkeen hakijoillekaan. Työuraeläkkeestä päättäisi eläkelaitos työterveyshuollon, työnantajan lausunnon ja muiden vastaavien selvitysten pohjalta.

Saamisedot ovat yleisiä ja tulkinnanvaraisia

Eräs vaikeus on, että työuraeläkkeen saamisen ehdot eli kriteerit on asetettu hyvin yleisiksi ja tulkinnanvaraisiksi. Työuraeläkkeen saajalla on oltava ”jonkinasteista sairautta, vikaa tai vammaa eli jotain työkyvyn alenemaa”. Työuraeläkkeen myöntäminen edellyttäisi, että pitkä ja raskas työura on heikentänyt pysyvästi hakijan edellytyksiä jatkaa työssä, mutta täyden työkyvyttömyyseläkkeen kriteerit eivät täyty (STM. Tiedote 5.5.2015).

Vaarana on, että työuraeläke tekee eläkejärjestelmästä entistä monimutkaisemman. Erikoistutkija **Tiina Pensola** Työterveyslaitokselta toteaa, että on erittäin vaikeaa määritellä, milloin henkilöt eivät ole oikeutettuja työkyvyttömyyseläkkeeseen, mutta toisaalta heidän työkykynsä on sen verran alentunut, etteivät he voi jatkaa 65 vuoden eläkeikään saakka (Yle Uutiset 11.4.2015).

Asiantuntijat ovat myös todenneet, että työuraeläkkeen saamisedtojen asettaminen tiukoiksi aiheuttaisi tyytymättömyyttä hylättyjen hakemusten suuren määrän vuoksi ja hallinnolliset kustannukset olisivat korkeat suhteessa järjestelmän merkitykseen. Toisaalta

uuden eläkejärjestelmän puolustajat pelkäävät väljempien myöntämiskriteerien johtavan eläkeuudistuksella saavutettavien ”säästöjen” menetyksiin.

Paljon melua tyhjästä?

Otsikon mukainen kysymys tulee mieleen arviosta, jonka mukaan tuleva eläkejärjestelmä kestäisi laskelmien mukaan korkeintaan 2 000 työuraeläkettä vuodessa. Tätä mieltä on johtava asiantuntija **Markku Salomaa** julkisten alojen eläkevakuuttaja Kevasta. Hän toteaa jatkoksi, että ”se kaksi tuhattakin voi olla sen kokoinen, että sitä määrää ei päästä lähellekään”. Salomaa epäilee aiheellisesti, että ”ihmiset voivat uskoa liikaa tulevasta työuraeläkkeestä”(YLE Uutiset 11.4.2015).

On aiheellista ja ajankohtaista myös kysyä, mitä tapahtuu työuraeläkkeelle ja eläkejärjestelmälle yleensäkin sen jälkeen kun tulevan pääministerin **Juha Sipilän** johdolla on toteutettu suunnitellut kuuden miljardin euron sopeutussäästöt ja neljän miljardin lisäleikkaukset talous- ja sosiaalimenoihin.

Myöntämiskriteerit pitäisi rakentaa toisenlaiselle pohjalle

Työuraeläkkeen saamisen ehtojen tulisi määräytyä ratkaisevasti työpaikan olosuhteiden (työn raskaus, rasittavuus, tapaturma-alttius, henkinen kuormittavuus) mukaan siten, että noissa olosuhteissa työskentelevillä olisi oikeus siirtyä määrättyssä, yleistä eläkeikää alemmassa iässä eläkkeelle terveydentilastaan riippumatta.

Raskaita töitä ovat Työterveyslaitoksen tutkimuksen mukaan esimerkiksi rakennus-, maanrakennus-, siivous-, hoito- ja vuorotyö, sekä henkisellä puolella vaativa asiakastyö. Työuraeläkkeen kriteereihin ei kuitenkaan ole tulossa täsmällisiä ammattiluokituksia.

Työuraeläkkeen oletettu tavoite muuttuu vastakohtakseen

Sosiaali- ja terveysministeriön yhdessä työmarkkinajärjestöjen kanssa sopimassa esityksessä todetaan epämääräisesti, että ”Työuraeläkkeen saa, jos pitkä ja raskas työ on heikentänyt pysyvästi työntekijän edellytyksiä jatkaa työssä.” Sen sijaan että esitettyä yleistä eläkeikää (65 vuotta) alempi eläkeikä määräytyisi objektiivisesti määritettyjen työskentelyolosuhteiden pohjalta, ratkaisevaksi tekijäksi nostetaan se, jaksako yksityinen työntekijä jatkaa työntekoa 63 ikävuoden jälkeen vai ei.

Edistyksellisessä sosiaali- ja eläkepolitiikassa johtavana periaatteena tulee olla, että työntekijä voi siirtyä mahdollisimman terveenä työstä eläkkeelle. Tämän tulee koskea sekä raskaissa että ”normaaleissa” työolosuhteissa työskenteleviä työntekijöitä. Työnteon kannustavuuden ja motivaation kannalta **eläke-etuuksien** tason tulisi myös raskaissa ja terveydelle riskialttiissa töissä olla korkeampi kuin tavanomaisissa työtehtävissä.

Nyt kaavailun työuraeläkkeen vaikutus olisi edellä mainitulle edistykselliselle suuntaukselle vastakkainen. Sen sijaan että eläke myönnettäisiin eläkeikää ja etuuden tasoa koskevilla määrättyillä suosituimmuusehdoilla, se myönnetäänkin (sikäli kuin myönnetään) hakemuksesta ja pääasiassa työntekijän terveydentilaa koskevan harkinnan jälkeen eräänlaisena ”armahtavana vapautuksena” työnteon velvoitteesta.

Todellisen työuraeläkkeen tavoite ja tarkoitus kääntyy vastakohtakseen ja suoranaiseksi irtokuvakseen, jos työelämässä voimansa ja terveytensä kuluttanut henkilö joutuu eläkkeen hakemisen ja hylkäämisen kierteeseen. Voimassa oleva työkyvyttömyyseläke hakemus- ja hylkäyskäytäntöineen on tästä jo valmiiksi varoittava esimerkki.

Työn sankarien työuraeläke!

Työuraeläkettä koskevassa keskustelussa on alkanut siellä täällä vilahdella ilmaus työnsankareille myönnettävästä eläkkeestä. Ilmauksessa tuntuu selvä yliampumisen maku. Työn raskaan raatajat ovat tietysti työnsankareita, mutta heidän hartioilleen työuraeläkkeen muodossa sovitettava ”sankariviitta” saattaa nyt esitettävässä muodossaan muistuttaa enemmän **Nikolai Gogolin** ”Päälysviittaa”, josta kantajalleen (muillekin kuin pikkuvirkamies Akaki Akakijevitsille) saattaa olla jopa enemmän harmia kuin iloa.

Nykymuodossaan työuraeläkkeessä ovat läsnä määrätyt työntekijän ja eläkeläisen nöyryyttämisen elementit. Tässä mielessä se on hengeltään jatkoa eläkejärjestelmässä jo entuudestaan sijaitseville epäoikeudenmukaisuuksille ”taitetulle indeksille”, ylikireälle verotukselle jne. Näistä nöyryyttävistä piirteistä ei hevillä päästä eroon kapitalistisessa talousjärjestelmässä, jossa taloudellisen voiton tavoittelu asetetaan ensisijaiseksi työn ja työvoiman edelle.

Parannettavaa riittää

Sekin on kuitenkin myönteistä, että suomalaisessa eläkepolitiikassa ollaan vihdoin 2000-luvulla hyväksymässä edes jonkinlaisena konkreettisenä toteutuksena ajatus, että kaikilta työntekijöiltä ja toimihenkilöiltä ei voida vaatia yhtäläisen ja yleisen eläkeiän saavuttamista eläkkeen saamisen ehtona.

Tätä tosiasiaa ei ole tosin tunnustettu monessa muussakaan maassa.

Eläketurvakeskuksen (ETK) katsauksen mukaan vain viidessä Euroopan maassa (Ranskassa, Italiassa, Itävallassa, Puolassa ja Kreikassa) on työuraeläkkeen kaltainen järjestely. Noissa maissa työuraeläkkeeseen vaaditaan 35–45 vuoden työura, joista raskaita töitä tulee olla vähintään seitsemän vuotta.

Suomen työuraeläkkeestä on sovittu, että raskas työ voi olla myös henkistä. Vertailumaista vain Itävallassa huomioidaan henkisesti raskas työ eläkkeen ehtona (Lähde: Niko Väänänen, Onko työuraeläkkeitä muualla? ETK:n katsauksia 02/2015).

Nyt kaavaillun työuraeläkkeen toteutustapa merkitsee kuitenkin varsin vaatimatonta ja eräiltä osin puutteellista liikkeellelähtöä. Eläkeläisjärjestöjen ja ammattiyhdistysliikkeen tulee osallistua aktiivisesti asiaa koskevaan käsittelyyn ja parannusehdotusten tekemiseen.

Kansanedustajat herätys!

Vuoden 2017 eläkeuudistuksen kolmikantavalmistelu on saatettu päätökseen. Uudistukseen liittyvät hallituksen esitykset (joihin siis sisältyy myös voimaan tuleva työuraeläke) on määrä antaa eduskunnalle loppukesällä.

Vastavalitulla eduskunnalla on tilaisuus näyttää heti alkajaisiksi leijonan kyntensä kamppailussa miljoonaisen eläkeläisväestön etujen puolesta. Esitettävässä työuraeläkkeessä on paljon korjaamisen varaa. Mieleen tulee entisen alokkaan kysymys asennontekoa moittineelle esimiehelle: Korjataanko entistä vai tehhäänkö kokonaan uusi?

Työuraeläke tulee saattaa keskeisiltä osiltaan uuteen ja selvästi ryhdikkäämpään asentoon.

SR